

SOCIAL HISTORY OF WAR TIMES

Олена Трубчик, к. і. н.

Інститут історії Національної Академії Наук Республіки Білорусь

ОРГАНИ ПРАВОСУДДЯ НА ТЕРИТОРІЇ БІЛОРУСІ В ПЕРІОД ПОЛЬСЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ (1919-1921 РР.)

Olena Trubchyk, PhD in History

*Institute of History of the National Academy of Sciences of the Republic
of Belarus*

ORGANS OF JUSTICE IN THE TERRITORY OF BELARUS IN THE PERIOD OF THE POLISH-SOVIET WAR (1919-1921)

This article is devoted to the study of the peculiarities of the formation and functioning of the Polish judicial authorities in the occupied territory of Belarus in 1919-1921. The legislative base is considered, the organizational structure, hierarchy of subordination and competence of judicial organs are analyzed in detail. The historical dynamics of the development of the judicial system in the conditions of military operations and the uncertain geopolitical status of the Belarusian lands are shown.

Keywords: civil administration of the Eastern lands, Polish-Soviet War, justice, judiciary, district court.

У період польсько-радянської війни на окупованій території Білорусі була створена польська адміністративно-територіальна система управління – Цивільне управління Східних територій (ЦКСТ). Як було зазначено в розпорядженні Головнокомандуючого Польського війська Ю. Пілсудського від 12 травня 1919 р. «Про організацію Цивільного управління на Східних територіях, зайнятих польськими військами»¹, керівництво ЦУСТу передавалося Генеральному комісару Е. Осмаловському.

В умовах військових дій, кордони території ЦУСТу були непостійними, вони змінювалися залежно від розташування лінії фронту. Найбільш сталим був адміністративно-територіальний устрій Мінського округу з моменту його створення і до початку його евакуації (12 вересня 1919 р. – 16 липня 1920 р.). В даний період ЦУСТ об'єднувало 3 округи (Віленський, Мінський і Берестейський), у складі яких було 24 повіти, розділених на 466 гмін. До складу Віленського округу входили: місто Вільно, (сучасне місто Вільнюс – О. Т.) Віленський, Троцький, Ошмянський, Свентяньський, Лідський, Гродненський, Новогрудський, Дісняхський, Вілейський, Браславський повіти. До складу Берестейського (Брест Литовського – О. Т.) округу відповідно: місто Берестя (Брест Литовський), Берестейський, Волковиський, Пружанський, Слонімський, Кобринський, Пінський, Мозирський, Барановицький (Барановичі – О. Т.) повіти. Обидва округи були утворені на підставі двох документів: розпорядження Генерального комісара від 28 травня 1919 р. «Про організацію округів і окружної влади на території Цивільного управління Східних територій», а також розпорядження Генерального комісара від 15 листопада 1919 р. «Про організацію повітів і повітової влади на території Цивільного управління Східних територій». Територія Віленського округу дорівнювала 49102 кв. км., тут проживало 1633504 особи. Берестейський округ нараховував 57076 кв. км. з населенням близько 1121976 осіб².

¹ Rozkaz Naczelnego Wodza W.P. (1919). Dotyczący organizacji zarządu cywilnego na obszarach wschodnich zajętych przez wojska polskie, 12 maja 1919 r. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. 3(14 czerw.). Poz. I-15.

² Zarządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wshodnich o organizacji okręgów i władz okręgowych na obszarach wschodnich, zajętych przez Wojsko Polskie, 28 maja 1919 r. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. 5 (28 czerw.). Poz. 39.

Мінський округ, в свою чергу, був утворений на підставі розпорядження Генерального комісара 12 вересня 1919 р. Округ складався з території колишньої Мінської губернії і частини Вітебської губернії, займав площу близько 35947 кв. км., охоплював територіальні ділянки від річки Березини на сході, міста Лепель і Полоцьк, межував з Діснянським, Вілейським і Ошмянським повітами Віленського округу, а також повітами Берестейського округу. В адміністративному плані округ включав у себе: місто Мінськ, Мінський, Борисівський, Бобруйський, Ігуменський, Слуцький і Полоцько-Лепельський (січень-березень – О. Т.) повіти.

Органи судової влади були чи ненайвагомимим елементом організаційної структури польського цивільного управління. У розпорядженні Генерального комісара Східних територій від 15 травня 1919 р. наголошувалося, що судочинство у цивільних справах виводилося зі сфери компетенції військових судів. Натомість, на території ЦУСТу створювалася трьохланкова система судів: Апеляційний суд, окружні суди, мирові суди.

Незважаючи на відсутність спеціалізованої системи кодифікації права, в даному розпорядженні були позначені навіть деякі принципи цивільного процесуального права: принцип законності, принцип незалежності суддів (ст. 3), принцип державної мови (ст. 4), принцип одноосібного і колегіального розгляду справ (ст. 5)¹. При вирішенні справ допускалося застосування так званої «аналогії права», що означало можливість виходити із загальних засад польського законодавства. Судочинство в судах всіх інстанцій велося польською мовою, проте громадянам дозволялося користуватися «місцевими мовами» при зверненні до суду, а також на всіх наступних стадіях процесу.

На території ЦУСТу зберігали законну силу більшість норм цивільного права колишнього Польського королівства. Зміни і доповнення передбачалися тільки для нормативних документів, які містили обмеження прав національностей і свободи віросповідань. Розпорядження Генерального комісара від 15 травня 1919 р. закріплювало дію Кримінального кодексу Польського королівства 1903 р. із змінами, прийнятими 7 серпня 1917 р.² Тоді як, поза компетенцією судів загальної юрисдикції були особливі справи та ті категорії справ, які були віднесені або до спеціальних інструкцій, або до військових. Останні (військові розпорядження – О. Т.) були прерогативою Головнокомандувача Війська Польського та розглядалися виключно військовими судами.

Вищий нагляд за діяльністю органів правосуддя на території ЦУСТу здійснював Генеральний комісар. Він призначав голів і суддів окружних судів та Апеляційного суду, прокурорів, помічників прокурорів, слідчих і мирових суддів. При вступі на посаду кожен працівник органів правосуддя був зобов'язаний власноруч підготувати та підписати текст присяги, в якій говорилося про сумлінне та чесне виконання службових обов'язків. В кінці жовтня 1919 р. в «Збірнику законів Цивільного управління Східних територій» за № 25 була опублікована єдина присяга для суддів, текст якої був такого змісту: *«Перед обличчям польської влади урочисто присягаюся, що на ввіреній мені посаді буду безперервно піклуватися про безпеку польської влади, дбати про її інтереси, постійно пам'ятаючи про суспільну користь, усіма своїми силами буду вірно служити польській владі, захищати інтереси всіх громадян краю в рівній мірі, охороняти і справедливо виконувати приписи права, з честю виконувати свої посадові обов'язки, неупереджено і законно вершити правосуддя, зберігаючи службову таємницю. Хай допоможе мені Бог»*³.

Роботу судів координувала Секція правосуддя при Генеральному комісаріаті ЦУСТу, якою керував Фелікс Дуткевич. Секція складалася з трьох відділів: відділу судів (керівник – Вітольд Рачкевич), відділу нагляду над в'язницями та ув'язненими (керівник – Олександр Таллен-Вільчевський) і відділу законотворчості (керівник – Вітольд Абрамович)⁴. Розпорядженням Генерального комісара Східних територій від 6 грудня 1919 року для працівників судів вводився

¹ Zarządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wshodnich o organizacji okręgów i władz okręgowych na obszarach wschodnich, zajętych przez Wojsko Polskie, 28 maja 1919 r. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. 5 (28 czerw.). Poz. 39.

² Rozporządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wschodnich w przedmiocie prawa karnego i postępowania karnego na obszarach wschodnich, podlegających Komisarzowi Generalnemu Ziem Wschodnich, 15 maja 1919 r. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. 4 (25 czerwca). Poz. 24.

³ Zarządzenie Komisarza Generalnego (1919). Ziem Wschodnich, dotyczące roty przysięgi dla urzędników i adwokatów *Dziennik Urzędowy ZCZW*. 25 (31 października). Poz. III-260.

⁴ Ruch służbowy. (1919). *Dziennik Urzędowy ZCZW*. 13 (1 października). Poz. V-195.

освітній ценз. Кандидати на посади в судових органах, починаючи з набувачів (початківців), повинні були мати юридичну освіту, а за відсутності такої «довести ґрунтовне знання права»¹. В кінці квітня 1920 р. при Секції правосуддя почала діяти кваліфікаційна комісія, яка отримала право детального розгляду й аналізу особистісних та професійних якостей посадових осіб, котрі призначалися в судові органи Генеральним комісаром².

На окупованій польськими військами білоруській території діяли Апеляційний суд у Вільно, три окружні суди (у Вільно, Бересті та Мінську), а також мирові суди в повітах. Апеляційний суд у Вільно розпочав свою роботу з 26 вересня 1919 р. і його рішення та розпорядження були правочинними на всій території ЦУСТу³. Від самого початку штат службовців Апеляційного суду формувався з голови суду, його заступника, восьми суддів, прокурора та трьох помічників прокурора, чотирьох секретарів і двох помічників секретарів, скарбника, двадцяти восьми працівників канцелярії та обслуговуючого персоналу. Апеляційний суд перевіряв законність і обґрунтованість рішень, прийнятих окружними суддями в першій інстанції. Для мирових судів апеляційною інстанцією виступали окружні суди.

Віленський окружний суд був утворений 15 червня 1919 р. Спочатку діяльність суду поширювалася тільки на Віленський, Свентянський, Ошмянський, Троцький, Лідський і Новогрудський повіти⁴, а з 1 жовтня 1919 р. поширилася ще й на Вілейський і Дісненський повіти. Головою суду було призначено Адольфа Змачинського, заступниками – Яна Буйця, Романа Віршіля, Богдана Ахматовича, прокурором – Вітольда Рачкевича.

Гродненський окружний суд розпочав свою роботу 20 червня 1919 р. на території Гродненського, Волковиського, Слоніmsького, Пружанського, Берестейського, Кобринського і Пінського повітів⁵. Головою суду виступав Казимир Гедройц, прокурором – Стефан Лісовський.

Розпорядженням Генерального Комісара від 10 лютого 1920 р. в Пінську був утворений повітовий відділ Гродненського окружного суду. Цей відділ обслуговував територію Кобринського, Мозирського та Пінського повітів, що була поділена на 6 ділянок по 4-5 гмін. Основна причина створення «філії» – завантаженість Гродненського окружного суду. На розгляд в Пінський повітовий відділ передавалися касаційні скарги та іпотечні позови⁶. Крім того, у Пінському повітовому відділі розглядалася значна кількість цивільних і кримінальних справ, динаміка надходження та розгляду яких були наступними: так, в червні 1919 р. на опрацюванні відділу перебувало 20 справ (11 кримінальних і 9 цивільних), в серпні 1919 р. – 136 справ, з яких 31 кримінальних і 105 цивільних, в жовтні 1919 р. до Пінського повітового відділу надійшло 16 кримінальних і 285 цивільних справ, а загальна кількість справ, разом із залишком нерозглянутих справ за попередні місяці, становила 459 одиниць. За грудень 1919 р. було розглянуто 296 справ, що дозволило скоротити загальну кількість нерозглянутих раніше матеріалів. До кінця ж 1919 р. у «філії» залишалася 67 кримінальних і 120 цивільних справ⁷.

Мінський окружний суд, створений 25 жовтня 1919 р., поширював свою діяльність на територію Мінського, Бобруйського, Слуцького, Борисівського, Ігуменського повітів⁸. До складу суду входили: голова, чотири заступники голови, шістнадцять окружних суддів, сорок чотири

¹ Rozporządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wschodnich w przedmiocie cenzusu naukowego kandydatów na urzędy sądowe, 6 grudnia 1919 r. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. 42 (12 grudnia). Poz.II-469.

² Rozporządzenie Komisarza Generalnego. (1920). Ziem Wschodnich w przedmiocie organizacji Komisji Kwalifikacyjnej kandydatów na stanowiska służbowe w sądownictwie Ziem Wschodnich, 18 kwietnia 1920 r. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. 37 (25 maja). Poz.II-932.

³ Rozporządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wschodnich o utworzeniu Sądu Okręgowego w Wilnie, 24 maja 1919 r. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. 4 (25 czerwca). Poz. 28.

⁴ Zarządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wschodnich o utworzeniu Sądu Apelacyjnego w Wilnie, 5 września 1919 r. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. 16 (9 września). Poz.III-142.

⁵ Rozporządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wschodnich o utworzeniu Sądu Okręgowego w Grodnie, 15 maja 1919 r. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. 4 (25 czerwca). Poz. 26.

⁶ Rozporządzenie Komisarza Generalnego (1920). Ziem Wschodnich dotyczące utworzenia w Pińsku powatowego wydziału Grodzieńskiego Sądu Okręgowego, 10 lutego 1920 r. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. 11 (14 lutego). Poz. II-184.

⁷ Державний архів Брестської області. ф. 2031. он. 6. снр. 1. арк. 2-6.

⁸ Rozporządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wschodnich, dotyczące utworzenia Sądu Okręgowego w Mińsku, 22 września 1919 r. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. 20 (1 października). Poz. 187

мирових суддів, шістнадцять слідчих, прокурор і десять помічників прокурора, три набувачі (початківці), сім секретарів і сімнадцять помічників секретарів окружних суддів, тридцять дев'ять секретарів мирових суддів, дванадцять судових виконавців, бухгалтер, службовці канцелярії, технічний персонал. Розпорядженням Генерального комісара від 26 вересня 1919 року на стажування при Мінському окружному суді з 1 жовтня 1919 р. по 1 січня 1920 р. було прийнято двадцять набувачів (початківців)¹. Головою окружного суду в Мінську був Казимир Петрусевич, його заступником – Ярослав Шиндлер. Почесними суддями при Мінському окружному суді були визнані Єжи Чапський і Едвард Войнілович.

Голови окружних судів стежили за роботою судів першої та другої інстанції. Порушення трудової дисципліни викликало застосування заходів дисциплінарного стягнення (зауваження або догану). Рішення про звільнення працівника міг прийняти тільки Генеральний комісар. Судді мирових судів (судів першої інстанції) розглядали справи одноосібно. Окружні суди і апеляційний суд склалися з голови, віце-голови і суддів, кількість яких за поданням Голови затверджувалася Генеральним комісаром. Рішення в окружних судах (судах другої інстанції) приймалися колегіями, що склалися їх трьох суддів. До складу судової колегії входили: мировий суддя, слідчий і почесний суддя.

За Апеляційним судом та окружними судами були закріплені система нотаріату, а також органи прокуратури і адвокатури. З 7 вересня 1919 р. в Віленському і Гродненському окружних судах запроваджувалися посади заступників помічників прокурорів, заступників судових слідчих і заступників мирових суддів². В середині жовтня 1919 р. при Апеляційному суді у Вільно була також запроваджена посада слідчого з особливо важливих справ, службовий статус якого відповідав рівню судді. При окружних судах з цього часу почали працювати слідчі із загальних справ, нагляд за якими закріплювався за прокурорами окружних судів³. З 4 листопада 1919 р. в окружних судах можна було звернутися з тим або іншим питанням до судових перекладачів⁴.

Працівники судів отримували високу, в порівнянні з іншими категоріями службовців, заробітну платню. Так, заробітна платня голови окружного суду, без урахування додаткових надбавок, становила 3952-5100 марок. Окружні судді отримували відповідно від 3088-4020 марок в залежності від стажу роботи та складу сім'ї; мирові судді з юридичною освітою отримували 2688-3520 марок (ті ж мирові судді, котрі не мали відповідної освіти отримували на 200 марок менше). Для порівняння: заробітна платня вчителя на території ЦУСТу становила всього 400-700 марок. Система оплати для суддів і працівників судів на території ЦУСТу передбачала додаткові надбавки (економічну, військову, за вислугу років (понад десять років) ін.). А також пільги (оплата відряджень, службового проїзду, надання житла).

Така система органів судової влади на території ЦУСТу проіснувала до середини липня 1920 р. і була реорганізована через військово-політичні події літа-осені 1920 р. Поразка радянських військ під Варшавою в середині серпня 1920 р. змінила хід польсько-радянської війни: польські війська перейшли в контрнаступ. Тому, згідно наказів Головнокомандувача Війська Польського Ю. Пілсудського від 9 вересня 1920 р. «Про скасування управління Генерального комісара Східних територій» та «Про звільнення Е. Осмолівського з посади Генерального комісара Східних територій»⁵ адміністративна структура колишнього ЦУСТу переходила в підпорядкування

¹ Zarządzenie Komisarza Generalnego o czasowym ustanowieniu 20 posad aplikantów przy Sądzie Okręgowym w Mińsku. 26 września 1919 r. (1919). *Dziennik Urzędowy ZCZW*. 23 (25 października). Poz.III-238.

² Zarządzenie Komisarza Generalnego. (1919). *Ziem Wschodnich*, dotyczące ustanowienia przy Sądach Okręgowych w Wilnie, Grodnie i Łucku urzędów zastępców podprokuratorów, zastępców sędziów śledczych i zastępców sędziów pokoju, 14 września 1919 r. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. 19 (23 września 1919 r.). Poz.III-182.

³ Rozporządzenie Komisarza Generalnego. (1919). *Ziem Wschodnich*, dotyczące utworzenia posady sędziego śledczego do spraw wyjątkowej wagi przy Sądzie Apelacyjnym w Wilnie i posad sędziów śledczych do spraw szczególnej wagi przy sądach okręgowych w Wilnie, Grodnie, Łucku i Mińsku, 16 października 1919 r. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. 26 (6 listopada 1919 r.). Poz.II-172.

⁴ Zarządzenie Komisarza Generalnego. (1919). *Ziem Wschodnich*, dotyczące ustanowienia przy Sądach Okręgowych w Wilnie, Grodnie, Łucku i Mińsku urzędów tłumaczy przysięgłych, 4 listop. 1919 r. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. 32 (20 listopada). Poz.II-347.

⁵ Rozkaz Naczelnego Wodza W.P. z dnia 9-go września 1920 r. o zniesieniu Urzędu Komisarza Generalnego. (1920). *Ziem Wschodnich* oraz Urzędu Komisarza Ziem Wołynia i Frontu Podolskiego. *Dziennik Urzędowy ZTPiE*. 1(20 paźdz.). Poz. I-1.

Міністерства внутрішніх справ Польщі. Наказом Головнокомандувача Війська Польського від того ж таки 9 вересня 1920 р. на окупованій білоруській території було створено Управління прифронтових і етапних територій (УПіЕТ) на чолі з колишнім керівником Мінського округу В. Рачкевичем¹.

Організацію органів правосуддя на території УПіЕТу розпочав наказ Головнокомандувача Війська Польського від 15 вересня 1920 р. «Про компетенцію Міністра внутрішніх справ відносно Управління прифронтових і етапних територій, а також про розмежування компетенції цивільної та військової влади на вказаній (даній) території». Судові органи переходили в підпорядкування Міністерства внутрішніх справ Польської Республіки. Здійснення правосуддя щодо населення на території УПіЕТу, за винятком справ, котрі підлягали розгляду у військових судах, передавалося органам цивільної влади².

Наказ Головнокомандувача Польського Війська від 15 жовтня 1920 р. «Про організацію правосуддя на прифронтових і етапних територіях», «залишав» органами правосуддя УПіЕТу суди колишнього Цивільного управління Східних територій, а також діючі при них прокурорські керівництва³. Голови судів та апарат службовців судових органів повинні були продовжувати виконання своїх посадових обов'язків до видання нових розпоряджень і посадових інструкцій.

5 листопада 1920 р. Міністром внутрішніх справ було видане нове розпорядження «Про здійснення (провадження) правосуддя на прифронтових і етапних територіях». Це розпорядження затверджувало систему судів УПіЕТу, що склалися відповідно з мирових судів, окружних судів, Апеляційного суду УПіЕТу та Касаційного суду УПіЕТу⁴. Наказом Головнокомандувача Польського Війська від 15 жовтня 1920 р. головою Апеляційного суду УПіЕТу було призначено колишнього голову Мінського окружного суду Казимира Петрусевича, заступником голови – колишнього прокурора Апеляційного суду у Вільно Петра Орловського, прокурором – Станіслава Вітунського⁵. З 1 грудня 1920 р. в підпорядкування вказаного суду повинні були перейти Гродненський окружний суд, Пінський окружний суд і Вілейський окружний суд. Однак, розпорядженням Ради Міністрів Польської Республіки від 27 листопада 1920 р., Апеляційний суд був скасований⁶, а окружні суди перейшли в підпорядкування Міністерства внутрішніх справ Польської Республіки. В подальшому був створений Апеляційний суд Східних територій, що діяв у Варшаві до 21 червня 1922 р.

References:

1. Rozkaz Naczelnego Wodza W.P. (1919). Dotyczący organizacji zarządu cywilnego na obszarach wschodnich zajętych przez wojska polskie, 12 maja 1919 r. [Regarding the organization of civilian administration in eastern areas occupied by Polish troops, May 12, 1919. *Dziennik Urzędowy ZCZW* [Governmental diary of the Civil Administration of the Eastern Territories], 3 (14.06), I-15. [in Polish].
2. Zarządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wshodnich o organizacji okręgów i władz okręgowych na obszarach wschodnich, zajętych przez Wojsko Polskie, 28 maja 1919 r. [Eastern territories on the organization of the districts and regional estates in the eastern regions seized by the Polish Army on May 28, 1919]. *Dziennik Urzędowy ZCZW* [Governmental diary of the Civil Administration of the Eastern Territories], 5 (28.06), 39. [in Polish].
3. Zarządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wshodnich o organizacji okręgów i władz okręgowych na obszarach wschodnich, zajętych przez Wojsko Polskie, 28 maja 1919 r. [Eastern territories on the organization of the districts and regional estates in the eastern regions seized by the Polish Army on May 28, 1919]. *Dziennik*

¹ Rozkaz Naczelnego Wodza W.P. o utworzeniu Tymczasowego Zarządu na Terenach przyfrontowych i etapowych, 9 września 1920 r. (1920). *Dziennik Urzędowy ZTPiE*. 1 (20 paźdz.). Poz. I-2, 3.

² Rozkaz Naczelnego Wodza W. P. w przedmiocie określenia kompetencji Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawach Tymczasowego Zarządu Terenów przyszyfrontowych i etapowych, oraz rozgraniczenia kompetencji władz cywilnych i wojskowych na tych terenach. (1920). *Dziennik Urzędowy ZTPiE*. 1 (20 paźdz.). Poz. I-4.

³ Rozkaz Naczelnego Wodza W. P. w przedmiocie organizacji wymiaru sprawiedliwości na terenach przyfrontowych i etapowych, 15 października 1920 r. (1920). *Dziennik Urzędowy ZTPiE*. 2 (1 listop.). Poz. I-9.

⁴ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w przedmiocie wymiaru sprawiedliwości na terenach przyfrontowych i etapowych, 5 listopada 1920 r. (1920). *Dziennik Urzędowy ZTPiE*. 3 (7 listop.). Poz. II-20.

⁵ Rozkaz Naczelnego Wodza W.P. z dnia 15 października 1920 r. (1920). *Dziennik Urzędowy ZTPiE*. 3 (7 listop.). Poz. I-15, 16, 17.

⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 listopada 1920 r. w przedmiocie zniesienia i likwidacji Tymczasowego ZTPiE. (1920). *Dziennik Urzędowy ZTPiE*. 5 (12 grudnia). Poz. II-36.

- Urzędowy ZCZW* [Governmental diary of the Civil Administration of the Eastern Territories], 5 (28.06), 39. [in Polish].
4. Rozporządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wschodnich w przedmiocie prawa karnego i postępowania karnego na obszarach wschodnich, podlegających Komisarzowi Generalnemu Ziem Wschodnich, 15 maja 1919 r. [Eastern territories in the field of criminal law and criminal proceedings in the eastern territories are subject to the General Commissioner for the Eastern Territories, May 15, 1919.]. *Dziennik Urzędowy ZCZW* [Governmental diary of the Civil Administration of the Eastern Territories], 4 (25.06), 24. [in Polish].
 5. Zarządzenie Komisarza Generalnego (1919). Ziem Wschodnich, dotyczące roty przysięgi dla urzędników i adwokatów. [Oriental Territories for the Jury Army for Officials and Attorneys]. *Dziennik Urzędowy ZCZW* [Governmental diary of the Civil Administration of the Eastern Territories], 25 (31.10), III-260. [in Polish].
 6. Ruch służbowy. (1919). *Dziennik Urzędowy ZCZW*. [Governmental diary of the Civil Administration of the Eastern Territories], 13 (01.10), V-195. [in Polish].
 7. Rozporządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wschodnich w przedmiocie cenzusu naukowego kandydatów na urzędy sądowe, 6 grudnia 1919 r. [Eastern territories in the subject of the scientific census of candidates for the position of judge, December 6, 1919]. *Dziennik Urzędowy ZCZW* [Governmental diary of the Civil Administration of the Eastern Territories], 42 (12.12), II-469. [in Polish].
 8. Rozporządzenie Komisarza Generalnego. (1920). Ziem Wschodnich w przedmiocie organizacji Komisji Kwalifikacyjnej kandydatów na stanowiska służbowe w sądownictwie Ziem Wschodnich, 18 kwietnia 1920 r. [Eastern territories regarding the organization of the qualification commission of candidates for official positions in the judicial system of the Eastern territories, April 18, 1920]. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. [Governmental diary of the Civil Administration of the Eastern Territories], 37 (25.05), II-932. [in Polish].
 9. Rozporządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wschodnich o utworzeniu Sądu Okręgowego w Wilnie, 24 maja 1919 r. [Eastern territories on the establishment of a district court in Vilnius, May 24, 1919.]. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. [Governmental diary of the Civil Administration of the Eastern Territories], 4 (25.06), 28. [in Polish].
 10. Zarządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wschodnich o utworzeniu Sądu Apelacyjnego w Wilnie, 5 września 1919 r. [Of the Eastern Territories on the establishment of the Court of Appeals in Vilnius, September 5, 1919.]. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. [Governmental diary of the Civil Administration of the Eastern Territories], 16 (09.09), III-142. [in Polish].
 11. Rozporządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wschodnich o utworzeniu Sądu Okręgowego w Grodnie, 15 maja 1919 r. [Of the Eastern Territories on the establishment of the District Court in Grodno, May 15, 1919]. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. [Governmental diary of the Civil Administration of the Eastern Territories], 4 (25.06), 26. [in Polish].
 12. Rozporządzenie Komisarza Generalnego (1920). Ziem Wschodnich dotyczące utworzenia w Pińsku powatowego wydziału Grodzieńskiego Sądu Okręgowego, 10 lutego 1920 r. [Eastern territories regarding the creation in Pińsk of the board of directors of the Grodno Regional Court, 10 February 1920.]. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. [Governmental diary of the Civil Administration of the Eastern Territories], 11 (14.02), II-184. [in Polish].
 13. Derzhavnjy` arkhiv Brests`koyi oblasti. f. 2031, op. 6, d. 1. 2-6. [in Belorussian].
 14. Rozporządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wschodnich, dotyczące utworzenia Sądu Okręgowego w Mińsku, 22 września 1919 r. [Eastern Territories regarding the establishment of the District Court in Minsk, September 22, 1919.]. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. [Governmental diary of the Civil Administration of the Eastern Territories], 20 (01.10), 187. [in Polish].
 15. Zarządzenie Komisarza Generalnego o czasowym ustanowieniu 20 posad aplikantów przy Sądzie Okręgowym w Mińsku. 26 września 1919 r. (1919). [Ordinance of the General Commissioner on the temporary establishment of 20 candidates for applicants at the District Court in Minsk. 26 in 1919.]. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. [Governmental diary of the Civil Administration of the Eastern Territories], 23 (25.10), III-238. [in Polish].
 16. Zarządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wschodnich, dotyczące ustanowienia przy Sądach Okręgowych w Wilnie, Grodnie i Łucku urzędów zastępców podprokuratorów, zastępców sędziów śledczych i zastępców sędziów pokoju, 14 września 1919 r. [Eastern Territories, regarding the establishment of the offices of deputy underprocessors, deputy judges and deputy judges of peace at the District Courts in Vilnius, Grodno and Lutsk, September 14, 1919]. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. [Governmental diary of the Civil Administration of the Eastern Territories], 19 (23.09), III-182. [in Polish].
 17. Rozporządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wschodnich, dotyczące utworzenia posady sędziego śledczego do spraw wyjątkowej wagi przy Sądzie Apelacyjnym w Wilnie i posad sędziów śledczych do spraw szczególnej wagi przy sądach okręgowych w Wilnie, Grodnie, Łucku i Mińsku, 16 października 1919 r. [Eastern Territories, regarding the creation of the post of investigating judge for special importance at the Court of Appeals in Vilnius and the post of investigating judges for special importance at the district courts in Vilnius, Grodno, Lutsk and Minsk, on October 16, 1919.]. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. [Governmental diary of the Civil Administration of the Eastern Territories], 26 (06.11), II-172. [in Polish].
 18. Zarządzenie Komisarza Generalnego. (1919). Ziem Wschodnich, dotyczące ustanowienia przy Sądach Okręgowych w Wilnie, Grodnie, Łucku i Mińsku urzędów tłumaczy przysięgłych, 4 listop. 1919 r. [Eastern Territories

- regarding the establishment of the offices of the certified sworn writers at the District Courts of Vilnius, Grodno, Lutsk and Minsk, 4 November. 1919]. *Dziennik Urzędowy ZCZW*. [Governmental diary of the Civil Administration of the Eastern Territories], 32 (20.11.), II-347. [in Polish].
19. Rozkaz Naczelnego Wodza W.P. z dnia 9-go września 1920 r. o zniesieniu Urzędu Komisarza Generalnego. (1920). Ziem Wschodnich oraz Urzędu Komisarza Ziem Wołynia i Frontu Podolskiego.[Eastern Territories and the Office of the Commissar of the Lands of Volhynia and the Podolski Front]. *Dziennik Urzędowy ZTPiE*. [Diary of the Government Office of the Front and Stage Territories], 1 (20.10), I-1. [in Polish].
 20. Rozkaz Naczelnego Wodza W.P. o utworzeniu Tymczasowego Zarządu na Terenach przyfrontowych i etapowych, 9 września 1920 r. (1920). [Regarding of the Supreme Commander W.P. on the establishment of a Temporary Board in the Frontier and Stage Areas, 9 September 1920.]. *Dziennik Urzędowy ZTPiE*. [Diary of the Government Office of the Front and Stage Territories], 1 (20.10), I-2, 3. [in Polish].
 21. Roskaz Naczelnego Wodza W. P. w przedmiocie określenia kompetencji Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawach Tymczasowego Zarządu Terenów prszyfrontowych i etapowych, oraz rozgraniczenia kompetencji władz cywilnych i wojskowych na tych terenach. (1920). [Regarding Supreme Commander W. P. on defining the competence of the Minister of Internal Affairs in matters of the Provisional Management of Prismatic and stage areas, and the delimitation of the competences of civil and military authorities in these areas.]. *Dziennik Urzędowy ZTPiE*. [Diary of the Government Office of the Front and Stage Territories], 1 (20.10), I-4. [in Polish].
 22. Roskaz Naczelnego Wodza W. P. w przedmiocie organizacji wymiaru sprawiedliwości na terenach przyfrontowych i etapowych, 15 października 1920 r. [Regarding Supreme Commander W. P. in the organization of the administration of justice in frontal and stage areas, October 15, 1920.]. (1920). *Dziennik Urzędowy ZTPiE*. [Diary of the Government Office of the Front and Stage Territories], 2 (01.11), I-9. [in Polish].
 23. Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w przedmiocie wymiaru sprawiedliwości na terenach przyfrontowych i etapowych, 5 listopada 1920 r. (1920). [Ordinance of the Minister of Internal Affairs in the field of justice in frontal and stage areas, November 5, 1920.]. *Dziennik Urzędowy ZTPiE*. [Diary of the Government Office of the Front and Stage Territories], 3 (07.11), II-20. [in Polish].
 24. Rozkaz Naczelnego Wodza W.P. z dnia 15 października 1920 r. (1920). [Regarding of the Supreme Commander W.P. from October 15, 1920.]. *Dziennik Urzędowy ZTPiE*. [Diary of the Government Office of the Front and Stage Territories], 3 (07.11.), I-15, 16, 17. [in Polish].
 25. Rosporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 listopada 1920 r. wprzedmiocie zniesienia i likwidacji Tynczasowego ZTPiE. (1920). [Regulation of the Council of Ministers of November 27, 1920 regarding the abolition and liquidation of the Temporary WTTP]. *Dziennik Urzędowy ZTPiE*. [Diary of the Government Office of the Front and Stage Territories], 5 (12.12), II-36. [in Polish].